

Dunja Brozović Rončević
*Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
onoma@hazu.hr*

ONIMIJA U DVOJEZIČNIM RJEČNICIMA

Problem uvrštavanja ili izostavljanja onima u rječnike star je koliko i leksikografija sama. U radu se na primjeru nekolicine tipičnih dvojezičnih rječnika pokušavaju odrediti kriteriji odabira i načela obradbe onima u dvojezičnim rječnicima. Pri tom se sažeto ukazuje na specifičnu zadaću koju onomastičke natuknice imaju u dvojezičnim rječnicima, za razliku od njihove uloge u jednojezičnome rječniku, nekom općem leksikonu ili enciklopediji, a osobito u specijaliziranim onomastičkim rječnicima ili leksikonima. Namjera je rada potaknuti stvaranje svojevrstne računalne baze onima kako bi se otklonile nesustavnosti pri odabiru, i neujednačenosti u obradbi onima u hrvatskoj dvojezičnoj leksikografiji, polazeći naravno od toga da je jedan od obrađivanih jezika hrvatski.

1. Opće napomene

Problemu definiranja vlastitoga imena, njegovu odnosu prema apelativima i tretiranju onima u leksikografiji posvećeno je već mnoštvo radova u leksikološkoj i onomastičkoj literaturi. Vlastita se imena po definiciji i funkciji izdvajaju od leksičkoga korpusa općih imenica što uglavnom uvjetuje njihov zaseban tretman pri leksikografskoj obradbi. Funkcija je vlastitih imena identifikacija i individualizacija konkretnoga sadržaja, odnosno objekta imenovanja. Imena u priopćajnome smislu nemaju vlastitoga leksičkoga značenja¹ pa se ona u dvojezičnim rječnicima i ne definiraju, za razliku od općih imenica kojih se značenje odnosi na svu skupinu istovrsnih jedinki s istovjetnim temeljnim atributima. U trenutku imenovanja svako ime postaje zasebnom leksičkom jedinicom kojom se definira određeni, jedinstveni, tzv. onomastički sadržaj, te u tom liku može (ali ne mora) postati univerzalnim, odnosno rabi se u svim

¹ Detaljnije o problemu sadržaja imena i njegovoj kontekstualnoj uvjetovanosti pisao je nedavno M. Peti (1999).

jezicima, u istome ili prilagodbenom liku za isti sadržaj. Pritom naravno nije bitno što se isto vlastito ime može odnositi na više različitih objekata, jer se svi *Ivani* i sve *Bistrice* nikada ne mogu svesti na zajednički opis. Sve te osobitosti, međutim ne bi trebale biti razlogom da se onimi sasvim izostavljaju iz općih leksikografskih priručnika, već bi samo njihova obradba u leksikografiji trebala biti drukčijom od tipizirane obradbe općih imenica. Onimizacija apelativa imanentna je svim jezicima svijeta. Neuvršćavanjem takvih leksema u rječnike, i njihovim ograničavanjem na specijalizirane onomastikone, neprijeporno se onemogućuje cjelovit prikaz općejezične stvarnosti pojedinoga jezika.

Onimi su nužan sastavni dio svakoga jezika, bez imena jezična bi komunikacija bila onemogućena. Njihova bi obrada treba biti podređena funkciji koju obnašaju u jeziku, tj. imenovati određeni denotat (grad npr.) kao jedinku i u priopćavanju ga identificirati kao upravo tu jedinku u mnoštvu denotata te vrste (npr. drugih gradova), izlučiti je radi razlikovanja od drugih te odrediti njen smještaj u sustavu tih denotata. U onimijskom su sadržaju uz jezične bitni i drugi, izvanjezični podatci pa se onimijski leksem bitno drukčije uvrštava, definira i obrađuje u natukničkom članku rječnika, a posebno u dvojezičnim rječnicima.

Uloga je onomastičke građe ujedno različita u dvojezičnim rječnicima od one koju onimi imaju u jednojezičnim, osobito povijesnim ili enciklopedijskim rječnicima, a pogotovu od njihove uloge u bilo kojem tipu specijaliziranoga ili općeg onomastičkoga rječnika.² Za povijesni rječnik nekoga jezika onomastički se podatci mogu relativno precizno datirati i ubicirati s obzirom na povijesne potvrde, starost objekata kojima su pridruženi (građevni i drugi pokazatelji), a osobito s obzirom na jezične pojave okamenjene u onimima, pa nose iznimno relevantne jezične podatke za proučavanje fonetskih promjena, npr. u kontaktnoj onomastici, tvorbe riječi i onomastičke semantike u povijesnoj perspektivi. Pri obradbi onomastičke građe u dvojezičnim rječnicima ključno je pri odabiru imena voditi računa o tome komu je, i kojoj je svrsi rječnik namijenjen. Dvojezični su rječnici u pravilu usmjereni prema korisnicima kojima jedan od obrađivanih jezika nije materinski, te je svrha takvih rječnika da tim korisnicima olakša snalaženje u njima više ili manje poznatome stranom jeziku, prepoznavanje i orijentaciju kad je riječ o osobnim i zemljopisnim onomastičkim sadržajima. Ta zadaća, u konačnici, uvjetuje odabir onomastičkih natuknica, njihovo definiranje i jezičnu obradbu s obzirom na jezik B. Dvoje-

² Problemima teorije i prakse izradbe jednojezičnih hrvatskih rječnika bio je posvećen znanstveni skup održan u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti g. 1993., a među radovima objavljenima u *Filologiji* 22–23 (1994) nekolicina je posvećena onomastičkim problemima (v. Bjelanović, Brozović Rončević, Meštrović). Onomastički se rječnici u pravilu raščlanjuju na one u kojima se obrađuje toponimija i one u kojima se obrađuje antroponimija, s time da su takvi rječnici uglavnom i dodatno regionalno ograničeni.

zični rječnici po svojoj naravi upravo služe međukulturnomu povezivanju i boljemu razumijevanju te u tom kontekstu onimi neprijeporno olakšavaju premošćivanje kulturnih barijera, jer akumuliraju kudikamo bogatiji sadržaj od ostalih klasa leksika.

2. Obradba onimije u dvojezičnome rječniku

Kako u hrvatskoj leksikografiji još uvijek nema općeprihvaćenih načela treba li, i ako treba u kojem opsegu uvrštavati onime u dvojezičnike³, pokušat ću sažeto upozoriti na to što bi od onomastičke građe trebalo biti obrađeno u dvojezičnim rječnicima. Radi preglednosti, onimijsku ću građu ipak razlučiti na antroponimiju i toponimiju, iako je ta podjela u dvojezičnim rječnicima uglavnom irelevantna. Sa gledišta hrvatske leksikografije obrada onomastičkih natuknica zanima nas isključivo u rječnicima kojima je jedan od obrađivanih jezika hrvatski (= jezik A).

Temeljna je podjela antroponimije na osobna imena, nadimke i prezimena. U dvojezičnim bi rječnicima jedino osobna imena trebala biti sustavno obrađivana, i to naravno prema načelu čestotnosti temeljnoga lika imena i svojevrsne općekulturne relevantnosti. U tome se odabiru rječnici uvelike razlikuju od leksikona. U dvojezičnim je rječnicima nepotrebno je unositi prezimena, pa bila to i prezimena najviših uglednika kulturnog, političkog ili društvenog miljea, koja će, kao prezimena poznatih i važnih osoba, redovito biti obrađivana u svakom važnijem leksikonu, odnosno enciklopediji. Općenito, prezimena ne treba obrađivati niti u velikim dvojezičnim rječnicima, osim u slučaju prezimena kojeg vrlo ugledna Hrvata koji je u svijetu poznatiji pod latiniziranim ili stranim imenom. Nadimke, kao sasvim arbitrarnu antroponimijsku skupinu, ne bi trebalo navoditi niti u jednome tipu dvojezičnih rječnika izuzev iznimno u slučajevima njihove apelativizacije prema pojedinom književnom djelu ili uslijed medijske eksponiranosti. Slično vrijedi i za hipokoristične likove (npr. *Čedomir* > *Čedo* ≈ *čedo* 'četnik').

Od osobnih imena većina europskih dvojezičnih rječnika obrađuje probrana mitološka i biblijska osobna imena. Svaki bi, međutim, hrvatsko-inojezični rječnik trebao obrađivati i hrvatske likove kršćanskih imena, primjerice *Ivan* (češ. *Jan*, engl. *John*, fran. *Jean/Ives*, irski *Sean*, mađ. *János*, njem. *Johann* (*Hans*), rum. *Ion*, slov. *Janez*, srp. *Jovan*, španj. *Juan*, tal. *Giovanni* i sl.). U većim

³ Tradicija je u hrvatskoj leksikografiji prilično stara i bogata već od prvih zapisa u XI. st., kad su se uz romanski toponim navodili hrvatski prijevodni ekvivalenti, do primjerice bogate onomastičke građe u Mikaljinu trojezičnome (hrvatsko-talijansko-latinskome) rječniku (Gabrić-Bagarić 1997). Većina današnjih dvojezičnih rječnika obrađuje samo onimijske izvedenice, i to uglavnom prema vrlo subjektivno određene kriteriju općekulturne relevantnosti, rjeđe po kriteriju fonoloških ili morfoloških specifičnosti.

bi dvojezičnim rječnicima trebalo navoditi i probrane hipokoristične, regionalne, proširene dijalekatne i dubletne likove, npr. *Ivek, Ivica, Ivo, Janko* i sl. koje bi uvijek trebalo upućivati na temeljno ime Ivan, uz koje bi stajao prijevodni lik iz jezika B. Pritom naravno treba biti svjestan da te izvedenice nije moguće pokriti prijevodnim ekvivalentima hipokorističnih likova iz jezika B. Uvođenje etimoloških naznaka uz osobna imena trebalo bi biti uvjetovano tipom rječnika, iako se etimologija u dvojezičnim rječnicima obično ne navodi, pogotovu ne sustavno. Katkad se međutim, osobito u većim rječnicima, navode sažeti podatci o podrijetlu riječi, te bi unutar takvih sustava bilo poželjno i uz imena navoditi njihovo podrijetlo, odnosno izvorišni jezik. U velikim ili višesveščanim dvojezičnim rječnicima mogu se navoditi i hrvatski oblici imena slavenskoga podrijetla i kad je potrebno protumačiti njihov etimološki sadržaj i tvorbenu strukturu. Primjerice, osobno ime *Branko* trebalo bi uputiti na *Branimir*, uz koji bi moglo primjerice stajati: »hrvatsko osobno ime, u čijem je prvome dijelu osnova koja je u glagolu *braniti*, a u drugome dijelu dočetni morfem *-mir*« i sl. Prevedena imena tipa *Vatroslav*, od lat. *Ignatius*, trebalo bi navoditi, osobito ako takvi tipovi (ili ekvivalentna imena) postoje i u jeziku B. Važno bi bilo također, uz temeljne apelative ili izdvojeno, navoditi i hrvatska osobna imena nastala onimizacijom fitonima⁴ (tipa *Dunja, Jagoda, Višnja*, odnosno muška imena *Javor, Jasen* i sl.) i drugim sličnim motivacijama. Takav tip podataka ne opterećuje pretjerano sam rječnik, a radi se o pojavi vrlo tipičnoj upravo za hrvatski jezik.

Toponime bi također trebalo obrađivati u dvojezičnim rječnicima, i to u proporcionalnome odnosu na veličinu samoga rječnika. U prvome se redu to odnosi na imena država koja se, ako i ne postoje hrvatski likovi (tipa *Nizozemska, Njemačka*, ili prijevodni likovi tipa *Novi Zeland, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija* i sl.) redovito prilagođuju hrvatskome jezičnom sustavu (*Alžir, Finska, Grčka, Norveška, Poljska, Portugal, Španjolska* i sl.). Slično vrijedi i za imena naseljenih mjesta (*ojsonime*), jer je ta toponimijska skupina najpodložnija prilagodbama jeziku primaocu. Pritom treba voditi računa da se uz svako polazišno ime navodi i etnik i ksetik, koji s onomastičkoga gledišta predstavljaju sastavni dio opisa pojedinoga *ojsonima*. U mnogim se rječnicima navode međutim samo te imenske izvedenice, a ne i polazišno ime. Potrebno je u svaki dvojezični rječnik uvrstiti imena važnijih gradova zato da u drugome jeziku (= jezik B) bude odgovarajuće ime iz jezika B (egzonim) ili originalno ime iz dotičnoga jezika. Primjerice, potrebno je uvrstiti natuknicu *Beč* bez obzira na to je li B češki (*Vídeň*), mađarski (*Bécs*), engleski (*Vienna*) ili je u B originalni oblik iz jezika B (*Wien* ako je B njemački). Slično naravno vrijedi i za mnoge druge važne egzonime europskih gradova za koje postoje tradicio-

⁴ Na važnost uvrštavanja takvih imena u jednojezične rječnike upozorila je i Zrnka Meštrović (1994:173).

nalna hrvatska imena tipa *Budimpešta, Carigrad, Mletci, Napulj, Pariz, Petrograd, Prag, Rim, Varšava* i sl.

Poseban problem u kontekstu obrade egzonima predstavljaju arhaizmi koji bi također do određene mjere trebali biti uvrštavani u dvojezične rječnike, jer je moguće pretpostaviti da će čitatelj jezika B nailaziti izravno ili posredno na te *starinske* hrvatske ojkonime. Stoga uz natuknicu *Carigrad* treba uvrstiti i hrvatski zastarjeli regionalizam *Stambol* i uputiti ga na Carigrad uz koji će stajati ime *Istambul* ili eventualno koje drugo iz jezika B. Iz istoga je razloga potrebno uvrstiti i imena tipa *Jakin = Ancona, Dreždani = Drezden (Dresden)*⁵, *Mletci = Venecija (Venezia)* i sl. Poželjno je u biti uvrstiti imena važnijih svjetskih središta koja se često navode u literaturi i priopćajnim medijima, čak i u slučaju da u hrvatskome jeziku ne postoje prilagođena imena tipa *Beč* ili *Rim*. Naime, iako većinu ojkonima iz jezika koji rabe latiničko pismo u hrvatskome pišemo prema izvornome pravopisu i grafiji, njihovi etnici i ktetici uglavnom se prilagođuju hrvatskomu jezičnom sustavu te ih je stoga potrebno navoditi. Primjerice, od imena *New York* etnik je *Njujorčanin*, ktetik *njujorški*⁶, što bi govornik jezika B bez pomoći rječnika teško prepoznao. Imena bi trebala navoditi i u slučajevima da je hrvatsko ime jednako originalnomu, a u jeziku B ima vlastiti lik. Tako je npr. hrvatski lik *Moskva* jednak ruskomu (pisanomu liku, ali ne i izgovornomu) dok drugi europski jezici imaju vlastite likove (eng. *Moscow*, fran. *Moscou* i sl.)

Od ostalih toponima potrebno je za važnije nehrvatske zemljopisne objekte donijeti i imena u njihovoj hrvatskoj prilagodbi, i to iz više razloga. Prvi je zato što u hrvatskome katkad postoje imena koja mogu biti više ili manje slična izvornomu jeziku (*Pirineji, Prespansko jezero*), ali mogu biti i hrvatske tvorenice tipa *Sredozemno more*, ili prevedenice tipa *Crno more, Slano more, Rt dobre nade, Zelenortski otoci* i sl. U bivšoj državi vlastita imena s različitim likovima u pojedinim jezicima koji su bili službenim u toj državi, zbog svoje autonomne naravi dolazili su u kolizije, prelazili iz jezika koji je imao politički prestiž u druge jezike pa i u hrvatski u kojem su postojali stariji i uvriježeni likovi imena. Te likove valja sačuvati u dvojezičnim rječnicima kojima je A ili B hrvatski, npr. *Alpe* (Npl f) umjesto *Alpi, Atena* umjesto *Atina, Himalaja* a ne *Himalaji* i sl.

Za hrvatsku je dvojezičnu leksikografiju osobito međutim važno da se su-

⁵ Inačice *Drezden* i *Dresden* pojavljuju se u hrvatskim tekstovima, isto kao i imena *Varšava/Warszawa, Venecija/Venezia* i sl. te je u rječniku poželjno navoditi oba lika.

⁶ Doduše, prema V., prerađenome izdanju *Hrvatskoga pravopisa* preferiraju se ktetici tipa *leipziški, Münchenski, newyorški, stockholmski*, odnosno pridjevski likovi koji se izvorno pišu samo »do morfemske granice s pridjevskim sufiksom *-ski*, a od nje s glasovnim promjenama kao i u hrvatskih imena« (Babić–Finka–Moguš 2000:63). To ne smatram dobrom preporukom, no autori ujedno ističu da se pridjevi mogu pisati i u izgovornome liku: *lajpciški, minhenski, njujorški, štokholmski* i sl.

stavno obrađuju hrvatska mjesna imena. Obvezatno bi trebalo, naravno, navoditi imena važnijih hrvatskih gradova, pogotovo imena onih gradova za koje jezik B ima svoj egzonom. Primjerice, *Dubrovnik* – tal. *Ragusa*, *Rijeka* – tal. *Fiume*, *Osijek* – mađ. *Észeg*, *Split* – tal. *Spalato*, *Zadar* – tal. *Zara*, *Zagreb* – njem. *Agram*, mađ. *Zágráb*, tal. *Zagabria* i sl. Uz ime kao onomastički podatak trebalo bi navesti njegov smještaj (lokalizaciju) te njegov hijerarhijski red (grad, gradić, selo i sl.). Opis u natuknici treba biti vrlo sažet, ali sustavno proveden za sve obrađivane toponime.

U takve rječnike valja uvrštavati, uz veća hrvatska mjesna imena, i važnije oronime (imena uzvisina s obzirom na visinu, povijesnu ili prometnu važnost) i hidronime (imena voda, s obzirom na dužinu toka, pripadnost slijevu, prometnu važnost) i sl. Upravo su na tom polju najveće nedosljednosti u našoj dvojezičnoj leksikografiji, jer ne postoje sustavni kriteriji odabira dotičnih mjesnih imena koja se obrađuju u rječnicima.

3. Analiza obradbe onomastičke građe u hrvatskim dvojezičnim rječnicima

Pri obradbi onimijske građe u dvojezičnim rječnicima pred leksikografa se, uz dvojbe o kriterijima odabira onima, postavlja i pitanje kako strukturirati onomastičke natuknice. Na temelju analize nekolicine tipičnih hrvatskih dvojezičnih rječnika pokušat ću sažeto prikazati nedosljednosti pri njihovu odabiru i obradbi.

Struktura onimijskih natuknica u dvojezičnome rječniku uvjetovana je donekle strukturom leksikografske obradbe ostalih leksema u rječniku, ali i statusom samih jezika koji se obrađuju. Primjerice, ako je jedan od obrađivanih jezika *mrtav* jezik (tipa sanskrit, latinski i sl.), sama natuknica morat će sadržavati bitno više općekulturnih podataka, odnosno bit će gotovo enciklopedijski strukturirana.

Kao primjer iznimno ekstenzivnoga pristupa onomastičkoj građi iz te skupine rječnika izdvojit ću jednosveščani *Hrvatsko-latinski rječnik (Lexicon Croatico-Latinum)* Joze Marevića. Od ukupno 712 stranica rječnika onomastička građa obuhvaća punih 300 stranica, dakle gotovo polovicu rječnika. Ta onomastička građa nije ukomponirana u rječnik, već je izdvojena u njegov drugi dio pod naslovom *Rječnik vlastitih imena*. Takav se leksikografski postupak očito ne može proučavati u kontekstu onimije u dvojezičnim rječnicima, već se radi o hrvatsko-latinskom onomastikonu koji sadržava približno 10000 imenskih natuknica za koje princip odabira nikako nije transparentan, niti je sasvim jasno čemu bi neke od njih trebale služiti. Autor u proslavu naglašava: »Rječnik vlastitih imena (od mitoloških do suvremenih osobnih imena, od povijesnih ličnosti do imena današnjih gradova i država), prvi je takve vrste ne samo na hrvatskom jeziku.« To je bez sumnje točno, i potreba za takvim onomastičkim rječnikom odavno postoji kako bi se olakšalo čitanje latinskih

tekstova, osobito s obzirom na činjenicu da korpus na temelju kojega je rječnik rađen uključuje klasični i srednjovjekovni latinitet. Stoga je vrlo korisno da se na jednom mjestu mogu naći primjerice latinski likovi biblijskih osobnih imena i svih važnijih toponima zapisanih u topografski zemljovid europske povijesti, na kojoj se temelji i naša baština. Nadalje, vrlo je korisno na jednom mjestu imati popis hrvatskih toponima iz latinskih povijesnih vrela, i to ne samo onih čije se današnje ime lako može iščitati iz latinskoga lika (tipa *Dunav* = *Danubius/Danuvius*, *Zadar* = *Iader, Iadera*, *Sisak* = *Siscia*, *Solin* = *Salona* i sl.), već i onih čija imena nisu do te mjere transparentna prosječnomu čitatelju, npr. *Knin* = *Tinium* i sl. No ipak mi se pretjeranim čini navođenje ojkonima tipa *Jujuy*, grad u Argentini, ili *Kingston*, glavni grad Jamajke i sl., bez obzira na to što autor u proslavu ističe da je »u odabiru natuknica pomno biran suvremeni jezični izričaj, posebice u području politike i diplomacije.«

Enciklopedijske obradbe natuknica valjalo bi provoditi i kod rječnika u kojima obrađivani jezici pripadaju vrlo dalekim kulturama bez povijesti međusobnih etnojezičnih dodira. Takvi bi primjerice bili hrvatsko-kineski, svahili-hrvatski i sl. rječnici, kojih do sada ionako nema u našoj leksikografskoj baštini pa ih ne možemo ni uspoređivati.

U ovom nas trenutku ipak više zanimaju dvojezični rječnici suvremenih europskih jezika. Jedini pravi enciklopedijski dvojezični rječnik kojemu je polazišni jezik hrvatski ostao je nažalost nedovršenim. *Hrvatsko ili srpsko - engleski enciklopedijski rječnik* Željka Bujasa, objavljen do slova O. Taj je rječnički torzo do danas najbolje djelo hrvatske dvojezične leksikografije. Ž. Bujas prvi je u hrvatsko rječništvo unio konceptualno proširenu strukturu rječničkoga članka, koja mu je omogućila »često prijeko potrebna tumačenja pojmova s pomoću civilizacijskoga komentara« te je sukladno tomu obradio i velik broj onimijskih natuknica.

Prije prikaza nekolicine tipičnih natuknica u različitim dvojezičnim rječnicima potrebno je istaknuti da se o problemu obradbe onima u rječnicima vrlo rijetko daju ikakve upute u rječničkim predgovorima. Vjerojatno stoga što bi se tom prilikom trebalo preciznije definirati narav vlastitoga imena u odnosu na ostatak leksika. Iznimkom je opet Bujasov enciklopedijski rječnik, kojemu je autor u predgovoru razjasnio kriterije odabira i temeljnu strukturu obrađenih onimijskih natuknica:

»Napokon, za svaku enciklopediju značajno je što obuhvaća i biografsku (suvremenu i povijesnu) građu te razna druga vlastita imena: biblijska, mitološka, zemljopisna. U skladu sa svojom enciklopedijskom koncepcijom, i oslanjajući se i tu na odabir pojmova iz *OELZ* (Opće enciklopedije Leksikografskog zavoda), ovaj rječnik uključuje vlastita imena u značajno većoj mjeri od konvencionalnih dvojezičnih rječnika. Biblijska i mitološka imena, zbog svoje temeljne kulturne važnosti, uvrštavaju se u punom rasponu odabira *OELZ*. Slično vrijedi i za zemljopisna imena,

uz ograničenje da se ne uvrštavaju manje poznata imena koja engleski jezik upotrebljava u izvornome obliku. Od povijesnih imena, isto tako, uz najuži izbor univerzalno poznatih, ulazi i širi izbor svih onih čiji engleski oblik odstupa od njihovog hrvatskog ili izvornog oblika. Uz ovakav izbor vlastitih povijesnih imena, međutim, u potpunosti su iz *OELZ* prenijeti svi pojmovi, potpojmovi i ostale povijesne informacije (zbivanja, događaji, ratovi, ugovori i slično). Na kraju – nadovezujući se na vlastita imena – ovaj rječnik uključuje i široki izbor naziva za etničke skupine i njihove pripadnike« (predgovor, VIII)

3.1. Hrvatsko-inojezični rječnici⁷

Toj ću skupini dvojezičnih rječnika posvetiti veću pozornost, jer bi u njoj osobito trebalo voditi računa da se onimijska građa, razmjerno veličini i namjeni pojedinoga rječnika, ujednačeno, prikladno i sustavno prezentira. Već letimičan pogled na nekolicinu dostupnih mi rječnika pokazuje da ne postoje jasni kriteriji za odabir uvrštenih vlastitih imena. Radi lakše usporedbe odabrala sam nekoliko tipičnih primjera koji bi makar po načelu *važnosti* trebali biti obrađivani. To su etnonimi *Hrvat* (*Hrvatica*) te ime zemlje *Hrvatska*, potom osobno ime *Ivan* i njegovi hipokoristici kao jedno od najčestotnijih u većini europskih zemalja, ojkonimi *Zagreb* i *Dubrovnik*, te imena nekih važnijih metropola kao *Moskva*, *Pariz*. Ilustracije radi navode se ponekad i drugi onimi kako bi se na različitim primjerima uočile razlike u strukturnoj obradbi natuknica. Navodi su doslovno prenošeni iz rječnikâ, uključujući i razne suprasegmentalne znakove koji u različitim rječnicima imaju razna značenja.

Bujas (*Hrvatsko ili srpsko - engleski enciklopedijski rječnik*, 1983):

Hrvat *m* Croat, Croatian; Croatian man, male Croatian / *hist* **Bijeli** ~i

White Croatians; *fig* **veliki** ~ ardent Croatian nationalist

Hrvatica *f* Croat, Croatian; Croatian woman, female Croatian

Hrvatina *f augm* huge Croat; *fig* ardent Croatian nationalist

Hrvatska *f geog* Croatia / *hist* **Bijela (Crvena)** ~ White (Red) Croatia; *hist*

Banska ~ Civil Croatia; *geog* **uža** ~ Croatia proper; **Socijalistička**

Republika ~ Socialist Republic of Croatia (*vanjski izvori često*: constituent republic of Yugoslavia)

⁷ Iako u podnaslovu navodim hrvatsko-inojezični rječnici, uspoređivala sam naravno i one koji i u naslovu imaju srpskohrvatski/hrvatskosrpski, jer za mnoge jezike hrvatski rječnici još nisu izrađeni. Neki od analiziranih rječnika stvarno obrađuju i hrvatski i srpski jezik (što se vidi prema navodima za *Italija*, (*i*)*talijanski*), dok se kod nekih radi samo u politički uvjetovanu naslovu. Za samu je problematiku to međutim irelevantno. Izbor uspoređivanih rječnika nije naravno sustavan već sam nastojala odabrati makar po jedan rječnik jezikâ s kojima je hrvatski bio u neposrednomu dodiru.

dubrovački *adj geog* Dubrovnik, of Dubrovnik

Dubrovčanin *m* →¹⁵ -anin

Dubrovčanka *f* →¹⁵ -anka

Duklja *f hist* Dioclia

Iva *f* Jane, Jennine, Janey (→¹⁰ **Ivana**); *Sc* Janet, Jessie

Ivan *m* John; *hyp* Johnny, Jack / *hist* č **Grozni** Ivan the Terrible; *hist* ~ **bez zemlje** John Lackland; *eccl Sv.* ~ **Zlatousti** St. John Chrysostom

Ivana *f* Joan, Joanna (→¹⁰ **Iva**); *Sc* Janet, Jean / *hist.* ~ **Orleanska** Joan od Arc; *hist* **Papisa** ~ Pope Joan

Ivanje *n* Midsummer Day, St. John the Baptist's Day

Ivica *m hyp* Johnny, Jack / ~ i **Marica** Hansel and Gretel

Međimurac *m* inhabitant of Međimurje

međimurski *adj* Međimurje, of Međimurje

Metod *m* Method

Moskva *f geog* Moscow

Napulj *m geog* Naples

G. Tutsche, *Langenscheidts Taschenwörterbuch Kroatisch (Kroatisch-Deutsch)*, 1995.

Běč Wien *n*

Běčanin (*Pl* -āni) Wiener *m*

Běčanka (*DSg* -ki, *Pl* -kī) Wienerin *f*

běčkī Wiener-; ~**ā šuma** Wienerwald *m*; ~**ī valcer** Wiener Walzer *m*; → **odrezak**

Bečlija → Bečanin

Hrvāt *I* Kroatie *m*

Hrvatica Kroatin *f*

Hrvātskā (*LSl* -oj) Kroatien *n*

hrvātskī kroatisch

dubrovačkī Dubrovniker-

Dubrōvčanin (*Pl* -āni) Bewohner Dubrovniks

Dubrōvčanka (*DSg* -ki; *GPl* -kī) Bewohnerin Dubrovniks

Dunav Donau *f*

dunavskī Donau-

zāgrebačkī Zagreber-

Zāgřepčanin (*Pl* -āni) Zagreber *m*

Zāgřepčanka (*GPl* -kī) Zagreberin *f*

Rječnik je odabran za ilustraciju obradbe onomastičke građe u rječnicima manje formata, iako ona u tome rječniku nije ništa manje zastupljena nego

u mnogim znatno opsežnijim dvojezičnim rječnicima. Osobna se imena međutim uopće ne navode. Od imena gradova navode se samo etnici i ktetici, i to sustavno, a zanimljivo je da se uz zagrebački ne navodi njem. lik *Agramer*, već samo *Zagreber*.

J. Benešić (*Hrvatsko-poljski rječnik*, 1949.):

Hrvácanin *m* człowiek z Chorwacji

Hřvát, Hrváta *m* Chorwat

Hrvática *ž* Chorvatka

Hrvátina *m* Chorwacisko

Hřvátská *ž* Chorwacha

hřvátskĭ -a, -o chorwacki (kroacki)

hřvátskĭ *przysł* po chorwacku

ĭtalija *ž* Włochy

Italiján, Italijána *m*, Italijánac, -nca *m* Włoch

italijánskĭ -a, -o włoski

ĭva, ĭva *m* Janek

ĭvan *m* Jan; ĭvana *ž* Joanna

ĭvanjdán *m* dzien narodzin sw. Jana Chrzciciela (24. VI.)

ĭvānje *n p* Ivanjdân

mōskovskĭ, -ā, -ō moskiewski

Mōskva *ž* Moskwa

Pòkupac -pca *m* człowiek żyjący w kraju nad rzek Kupa

Pòkuple *n* kraj nad brzegami rzeki Kupy

Kao što je vidljivo iz nekolicine navedenih primjera, onomastička građa u Benešićevu rječniku najbliža je obrascu koji se predlaže za obradu onima u dvojezičnim rječnicima. On navodi niz hrvatskih i mnogo stranih onima, uvijek akcentuiranih i s osnovnim gramatičkim opisom. Navode se temeljna osobna imena, hipokoristični likovi, mnoga hrvatska mjesna imena uz kratak opis te važniji europski toponimi, u pravilu s etnicima i kteticima. S obzirom na starost toga rječnika jasno je da autor nije imao modela za sustavan odabir obrađivane građe (pa se tako navodi primjerice *Pokuplje*, ali ne i *Velebit*), ali je isto tako vidljivo da su mnogi recentniji dvojezični rječnici služili Benešićevim rječnikom kao polazištem za lijevu stranu rječnika.

Srbocharvátsko-česky slovník (Academia, Praha 1982)

Hřvát, -áta, 5. j. **Hřváte** *m* Charvát, Chorvat

Hrvática *ž* Charvátka, Chorvatka

Hřvátská *ž* Charvátsko, Chorvatsko

Hřvátskĭ -ā, -ō charvátský, chorvátský ◊ H—o primorje *Charvátské přimoří*

ĭvānjdan *m n*. **ĭvānje** *s svátek sv. Ivana*

Ljùbljana, 5. j. **Ljùbljano** *ž* Lublaň

- Stjèpān** *m* Štèpān
Velèbit *m* Velebit
Zàdar, -dra *m* Zadar
Zàdrānin, 1. mn. -ani *m* *obyvatel Zadru*; **Zàdrānka**, 3. j. -ki, 2. mn. -nkī ž
obyvatelka Zadru
Zàgreb *m* Záhřeb
zágrebačkī, -ā, -ō *záhřebský*
Zàgřepčanin, 1. mn. -āni *m* *Záhřebčan*; **-čānka**, 3. j. -ki, 2. mn -kī ž
Záhřebčanka
Itālija ž *Itálie*
Italijān, -ána *n*. Italijānac, -nca *m* *Ital*; **Italijānka** 3. j. -ki, 2. mn. -kī ž
Italka
italijānski -ā, -ō *italsky*
Moskòvljanin *m* *Moskovan*; **-vljānka** 3. j. -ki, 2. mn. -kī *m* *Moskvanka*
mòskovskī, -ā, -ō *moskevsky*
Mòskva ž *Moskva*
pàriskī *n*. **pàriškī**, -ā, -ō *pařížský*
Pàřiz, Paríza, 5. j. Pàrize *m* *Paříž*
Parížlija *n*. **Parížlija** *m*. *Pařížan*
Parížānin, 1. mn. -ani *m* *Pařížan*; **Parížānka**, 3. j. -ki, 2. mn. -kī ž
Pařížanka

Osobna se imena u rječniku navode prema sasvim netransparentnome kriteriju. Primjerice bilježe se *Juraj*, *Marko*, *Stjepan*, ali ne npr. *Ivan* ili *Luka*. Uz mjesna se daje samo prijevodni ekvivalent bez ikakva opisa, uz ojkonime se ne bilježe uvijek etnici i ktetici (pritom uz neke stoji opis, a uz neke ne, uz neke nedostaje ktetik, uz neke etnik i sl.). Neki se toponimi bilježe uz sažet opis, ali bez ikakva kriterija odabira.

Dayre—Deanović—Maixner (*Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, 1956):

- † **Hrváčanin** *m* (*pl.* -áni) *v*. *Hrvat*
Hřvāt, -áta *m* *Croate m*
Hrvàtica *f* *Croate f*
Hrvàtina (*f*) *augm.* de *Hrvat*; (*sav Hrvat*) *Croate* enthousiaste; (*prezir.*)
Croate fanatique
Hřvātskā *f* *Croatie f*
Hřvātskō Prímōrje *n* *geogr.* Littoral *m* *croate*
ìtālija *f* *geogr.* *Italie f*
Italijān, -ána *m* *Italien m*
Íva 1. *m* *hyp.* de *Ivan* Jeannot. 2. *f* *hyp.* de *Ivana* Jeannette
Ìvan *m* *Jean*; ~ *krstitelj* *Jean-Baptiste*
Ìvana *f* *Jeanne*

- Īvānka** *f dim.* de *Ivana* Jeannette
Īvanjdān *m*, **Īvānje** *n* (fête *f de*) Saint-Jean
Īve *m hyp.* de *Ivan*; Jeannot
Īvica *m hyp.* de *Ivan*
Īvka *f dim.* de *Ivana* Jeannette
Īvko *m dim.* de *Ivan* Jeannot
Īvo *m hyp.* de *Ivan* Jean
Jāva *f geogr.* Java
Međumūrje *n geogr.* pays entre Mur et Drave (Croatie)
međumurskī *adj. geogr.* de Međumurje
Mòrlak *m (pl. -aci)* Morlaque *m*
Mòskōv, -óva *m* Moscovite *m*; *hist.* Russe *m*
mòskovskī *adj.* moscovite, de Moscou
Mòskva *f geogr.* Moscou
mòslavačkī *adj. geogr.* de Moslavina
Mòslavina *f geogr.* région *f de* Croatie
Pāris *m mit.* Pāris *m*
pārīškī *adj.* parisien, de Paris
Pārīz, -iza *m geogr.* Paris *f*
Parīžanin *m (pl. -ani)* Parisien *m*
Parīžanka *f* Parisienne *f*
Pòkūplje *n geogr.* bassin *m de* la Kupa (en Croatie)

U odnosu na većinu dvojezičnika u ovome je onimijska građa prilično ekstenzivno obrađena. Uz temeljna se osobna imena bilježe i mnogi hipokoristi s odgovarajućim francuskim prijevodnim likovima te uz ojkonime uglavnom etnici i ktetici, a uz ostala hrvatska mjesna imena nerijetko i sažet opis.

Levasics-Surányi: *Szerbhorvát-Magyar kéziszótár* 1971

- Hrvaćanin** [12, *tb -ani*] horvát (ember)
hrvaština [1] 1. horvátság: horvát jelleg; 2. horvátsági szlőfajta
Hrvat [5] horvát (ember)
Hrvatica [1c] horvát nő
Hrvatska [25, *mint nőnemű mn ragozódik*] földr Horvátország
hrvatski I. *mn* [25b] horvát; II. *hat* horvátul
Hrvatsko primorje Horvát tengerpart
Jovan [5] Iván, János
Zagreb [5] földr Zágráb
zagrebački [25] zágrábi

Italija [1] *földr* Olaszország
Italijan [5] olasz (ember)
Italijanka [1h] az olasz nő
Moskovljanin [12, *tb* -ani] moszkvai ember/lakos
Moskovljanka [1h] moszkvai nő
moskovski [25b] moszkvai
pariski [25b] párizsi
Pariskinja [1] párizsi nő
pariški [25b] párizsi
Parižanin [12, *tb* -ani] párizsi
Parižanka [1h] párizsi nő
Parižlija [1h] párizsi

Osobna se imena navode samo s mađarskim ekvivalentima, ali bez jasna kriterija odabira. Hrvatska se ni srpska mjesna imena uglavnom ne bilježe, ojkonomi samo sporadično, od važnijih europskih gradova uvršteni su neki etnici i ktetici, ali nesustavno.

3.2. Inojezično-hrvatski rječnici

Onimijske su natuknice u tom tipu dvojezičnih rječnika uglavnom vrlo sažete i obično se ograničuju na navođenje inojezičnog ekvivalenta. Ta nas rječnička skupina trenutno manje zanima te ću primjera radi navesti samo nekolicinu primjera onimijskih natuknica iz Deanović–Jernejeva *Talijansko-hrvatskoga rječnika*, u kojemu je onimija relativno dobro zastupljena.

Deanović—Jernej (*Talijansko - hrvatski ili srpski rječnik*, 1980):

croato [-àto] **1.** *adj.* hrvatski; *Litorale* ~ Hrvatsko primorje. **2.** *m* hrvatski jezik; (*ricamo*) hrvatski vez; *C-- di nàscita* rodeni Hrvat; *C--* Hrvat
Croazia [-àcja] *f geogr.* Hrvatska
Giorgio [džòrdžo] *m* Juraj, Đurađ, Đuro, Đorđe
Giovanna [džo-] *f* Ivan(k)a, Ivka, Jovanka
Giovanni [džo-] *m* Ivan, Ivo, Jovan, Jovo; ~ *Crisòstomo* Ivan Zlatousti
Mosca [mó-] *f geogr.* Moskva.
Moscova [-òva] *f geogr.* (rijeka) Moskva.
moscovita **1.** *adj.* moskovski; ruski. **2.** *M-- m* (*pl.* -i) Moskov(ljanin); Rus
Parigi *f geogr.* Pariz *m.*
parigino **1.** *adj. geogr.* pariski, pariški. **2.** *P-- m* Parižanin
Italia [Itàl/ja] *f geogr.* Italija; ~ *settentrionale* (o *del nord*) sjeverna Italija; ~ *centrale* (o *di mezzo*) srednja Italija; ~ *meridionale* (o *del sud*) južna Italija; ~ *insulare* talijanski otoci
Italiana [-jàna] *f* Talijanka, Italijanka
italiano [-jàno] **1.** *adj.* talijanski, italijanski; *il pòpòlo* ~ talijanski narod;

all'~a na talijanski način. 2. *m* (i)talijanski jezik; *in* ~ talijanski; *I~*
Talijanac, Talijan, Italijan

Rječnik navodi pojedina osobna ili mjesna imena samo ako su potrebna da bi se uz njih objasnili frazeološki izričaji ili enciklopedijski podatci (*Crimea, guerra di ~; Cristoforo, ~ Cristoforo Colombo* i sl.). U većini inojezično-hrvatskih rječnika onimi se uglavnom navode vrlo sažeto i nesustavno. Obično se bilježe samo imena pojedinih država s etnicima i kteticima, ali po sasvim netransparentnome kriteriju odabira.

4. Problem onima iz nelatiničnih jezika

Hrvatska je ustaljena i općeprihvaćena praksa da se vlastita imena iz latiničkih jezika pišu originalnim pravopisom i grafijom, ako u hrvatskome jeziku ne postoji vlastiti imenski ekvivalent. Tako pišemo *Beč, Pariz*, ali *Henry, Innsbruck* i sl. U takvoj navadi, makar u nominativnome liku imena, ne bi trebalo biti problema, iako pri sklonidbi, a osobito u etnika i ktetika hrvatska norma nije jedinstvena. S druge strane, problem transliteracije vlastitih imena iz nelatiničnih pisama još uvijek, čini se, stvara mnoge nedoumice. To nije naravno ekskluzivno hrvatski problem, ali hrvatska praksa pokazuje u tome velike neujednačenosti⁸ i gotovo potpun nedostatak prihvaćenih konvencija, čak ako se ograničimo samo na probleme ćirilice, grčkoga, arapskog i hebrejskog pisma. Ustaljeno je pravilo hrvatske transliteracije da se vlastita imena pišu sukladno tomu kako ih izgovaramo hrvatskim fonemima. *Hrvatski pravopis*⁵ preporučuje načelo »da se ta imena pišu onako kako se u službenoj latiničnoj transkripciji pišu u naroda iz kojega potječu.« (t. 257, str. 66). No pisanje istih tih imena u kojem od jezika B koji se također služi latiničkim pismom može biti prilično različito ne samo s obzirom na foneme nego i na grafeme te je stoga poželjno iz takvih jezika, makar u većim dvojezičnim rječnicima navesti i način pisanja vlastitih imena.⁹ Neću naravno ovom prilikom niti načinjati

⁸ Problemi transliteracije vlastitih imena obrađivani su u mnogobrojnim pojedničnim radovima za pojedine jezike, a redovito se obrađuju i u gramatikama i pravopisima. Sažeto se ta problematika obrađuje u *Hrvatskome pravopisu* Babića, Finke i Muguša, a znatno opširnije u recentnome pravopisu Anića i Silića (2001). Na mnoga loša i nesustavna rješenja u tome pravopisu upozorio je D. Brozović (2001). U jezikoslovnim, knjižničarskim, enciklopedijskim i sličnim usko stručnim tekstovima pojavljuje se i problem transliteracija s pojedinih pisama. Za transliteracije, međutim, u hrvatskoj praksi nema jedinstvena rješenja već se autori i sastavljači najčešće oslanjaju na engleske transliteracije.

⁹ U hrvatskim je tiskovnim medijima uočljiva velika zbrka pri pisanju, a u elektronskim i pri izgovoru stranih imena. Stoga bi, u nedostatku prikladnoga rječnika vlastitih imena koji bi uz pravilno pisanje bilježio i izgovor, neki veći enciklopedijski dvojezični rječnici trebali odstupiti od načela da ne bilježe prezimena te prema inače nezahvalnu kriteriju *važnosti* navoditi i pojedina odabrana prezimena. Primjerice, ako

problem transkripcije vlastitih imena iz nelatiničnih jezika jer je tema koja bi zahtijevala detaljniju i znatno opširniju obradbu.

5. Problem prevođenja imena

Mnogim korisnicima dvojezični rječnici ne služe samo boljem razumijevanju, odnosno recepciji stranoga jezika već i jezičnoj produkciji i prevođenju. Ti korisnici, a osobito prevoditelji, često nailaze na znatne probleme u kojima im rječnici rijetko nude rješenja. Pritom treba zanemariti načelno pitanje svrsishodnosti, odnosno opravdanosti prevođenja imena i imati na umu činjenicu da se pojedina imena oduvijek prevode. Primjerice, od osobnih imena prevode se mnoga imena osoba koje su inače poznata po osobnim imenima: monarsi, kraljevi, pape, monasi, redovnici, svetc... te mnoga zemljopisna imena tipa *Crno more*, *Rt dobre nade*, *Slano jezero*, *Tihi ocean* i sl. Nadalje, poznato je da prevođenje određenih književnih vrsta nerijetko zahtijeva da se prevode i imena pojedinih likova ili izmišljenih toponima¹⁰ koji se u djelu javljaju iz razloga što ta imena sadrže bitan, stilski obilježen sadržaj za razumijevanje teksta, sadržaj koji se u pravilu temelji na pojedinim prototipnim značenjima u nekom zatvorenom kulturnom okruženju. Njihovim neprevođenjem bitan dio konotativnih sadržaja ostao bi izgubljenim.¹¹

Kao vrlo indikativan primjer snažne izražajnosti sadržaja u konotativnim značenjima imena s navest ću samo danas vrlo popularan niz knjiga o Harryju Potteru J.K. Rowling i troknjižje *Gospodara prstenova* J.R. Tolkiena koji su naveli doslovno milijune djece širom svijeta da počnu čitati knjige. Prevoditelji tih knjiga morali su biti na tisuću muka treba li prevoditi imena likova i toponime ili ne. Načelo da se imena ne prevode teško je dosljedno provoditi u takvu tipu književnosti jer se na taj način neprijeporno gubi velik broj potisnutih značenja skrivenih u često sasvim prozirnim, ali ponekad i u teško prepoznatljivim etimologijama.¹²

je jezik B engleski, onda se eventualno može navesti *Hruščov* = *Khrushchev*, *Puškin* = *Pushkin*, i sl. Ovdje ne ulazim u problem naglašavanja stranih vlastitih imena, koji u hrvatskome jeziku nije razrađen. U ostalim dvojezičnim rječnicima s leksikografskoga bi stajališta tu praksu bilo ipak teško obraniti.

¹⁰ Gotovo kao roman može se čitati vrlo zanimljiva knjiga *The Dictionary of Imaginary Places* Alberta Manguela i Giannija Guadalupija, u kojoj se na gotovo 800 stranica obrađuje više od 1200 izmišljenih toponima.

¹¹ Iako je poznata latinska poslovice *nomen est omen* jedna od najcitatiranijih na razini svakodnevne komunikacije, problem stilske obilježenosti i funkcije vlastitih imena u književnosti vrlo je slabo obrađen. Kako to pitanje nije izravno povezano s problemom dvojezične leksikografije, ne ću ga niti podrobnije razlagati. O stilskoj izražajnosti osobnih imena likova iz hrvatske književnosti u više je navrata pisao P. Šimunović (1976; 1995:278–291).

¹² Usp. primjerice likove u bajkama kao što su *Pepeljuga*, *Snjeguljica*, *Crvenkapica* i sl., koji se redovito prevode na svim jezicima. S druge strane, neki od likova iz djela Iva-

Prevođenje imena zadaje ipak leksikografu nove probleme pri obradbi onomastičkih natuknica. Treba li u tom slučaju uz imena navoditi i temeljne etimološke naznake, koje bi sam rječnik ipak nepotrebno opterećivale? Treba pritom uvijek poštivati temeljno načelo da se službena osobna imena (i naravno prezimena) ne prevode, već se uvijek navode u izvornom obliku. Donekle se od toga načela odstupa pri prijevodu dokumenata na latinski jezik, u kojem se slučaju prema tradiciji prevode biblijska i kršćanska imena, ali nikako hrvatska narodna imena i grafijski likovi prezimena kao što je to primjerice učinjeno u impresumu Marevićeva *Hrvatsko-latinskog rječnika*.¹³

6. Moguća pomoć računalne leksikografije

Već je iz nekolicine navedenih primjera prilično razvidno da je kriterij odabira onima koji se obrađuju u pojedinome dvojezičnom rječniku uglavnom ostavljen na slobodnu procjenu leksikografima. Razlike koje se uočavaju u načinu njihove obradbe čak su i znatno veće no što se to može iščitati iz ovdje navedena malog broja odabranih primjera.

Struktura onomastičkih natuknica i količina enciklopedijskih podataka koji se navode uz ime u rječničkom članku ovise o namjeni i veličini svakog pojedinog rječnika. Kako je hrvatska leksikografija limitirana mnogobrojnim ograničenjima (uglavnom financijske i kadrovske naravi), a njezine zadaće nisu ništa manjima nego u drugim *velikim* jezicima, smatram da bi trebalo izraditi svojevrsnu računalnu bazu onomastičkih natuknica. Svrha takve baze bila bi da se izbjegne arbitrarnost kao kriterij odabira vlastitih imena koja se u pojedinome rječniku obrađuju i da se time pridonese ujednačenosti strukture obrađivanih onimijskih natuknica. U početnoj bi fazi izradba takve onimijske baze zahtijevala znatniji angažman onomastičara (koje se obično ne konzultira pri sastavljanju dvojezičnih rječnika), no jednom izrađena, vjerujem da bi takva baza podataka pridonijela ujednačenijoj kvaliteti naših dvojezičnika.

Stvaranjem baze onimijskih podataka moglo bi se donekle nadići ograničenja koja sastavljačima rječnika nameću izvanleksikografski čimbenici. Jednom stvorena ekstenzivna baza mogla bi se, bez prevelikih napora, prema potrebi prilagođivati veličini i strukturi svakog pojedinog rječnika, a sastavljače bi rasteretila obveze da opetovano provjeravaju i ažuriraju podatke koji

ne Brlić Mažuranić široj su publici, a osobito djeci, etimološki neprozirni. Na temelju analize i tumačenja imena u Tolkienovim knjigama tiskano je posljednjih desetljeća već nekoliko knjiga i rječnika (za neka zanimljiva tumačenja v. Algeo 2001).

¹³ Uobičajeno je naime, da Jerko postane *Hieronimus*, ali ne *Hieronimus Pandzich*, Josip postaje *Iosephus*, ali ne *Iosephus Silich* i sl. Ako je u onomastičkom dijelu rječnika donekle opravdano da uz *Dubravko* stoji *Silvius*, uz *Željko Desiderius*, uz *Zora Aurora*, uz *Nedjeljka Domenica* itd; može se opravdati i da *Nada* postaje *Spes*, pa čak i *Drago Dragus*, ali ne u impresumu knjige.

su sadržani u enciklopedijskome opisu onima. Na taj bi se način izbjeglo da neke, za hrvatski jezik i kulturu bitne onimijske natuknice ne budu uvrštene u rječnik.

Svaka bi natuknica bila ujednačeno strukturirana na način da iskazuje sve relevantne jezične (oznaku roda, genitivni ili neki drugi paradigmatski lik u kojem dolazi do glasovnih promjena, pravilan izgovor i sl.) i izvanjezične (enciklopedijske) podatke. Pred sastavljačima bi rječnika ipak ostala važna zadaća da uz svako ime prikupe i obrade frazeološke i druge podatke imanentne pojedinomu jeziku B. Unošenje onimijskih frazema u rječnik poseban je problem u onomastičkoj leksikografiji s obzirom na status vlastitoga imena unutar frazema.

Konačno, izrada računalne onimijske baze prikladan je i relativno jednostavan način da se nadvladaju nedosljednosti pri obradi onomastičke građe u dvojezičnim rječnicima, ali i da se istodobno riješe zadatci koji se odavna pred hrvatsko jezikoslovlje i državnu upravu postavljaju od međunarodnih organizacija kojih je Hrvatska član. Većina je europskih zemalja odavno prema preporuci Ujedinjenih naroda izradila popis imena zemalja, glavnih gradova, njihovih etnika, kretika i osnove paradigme, te istu takvu listu standardiziranih zemljopisnih imena svoje zemlje. Cilj je takvih lista standardizacija uporabe zemljopisnih imena, osobito za potrebe kartografije, školskih udžbenika i medija. Hrvatska i na tom polju bitno zaostaje, što naravno rezultira velikim "neredom" na svim razinama, osobito u medijima.

7. Zaključak

Onimi, odnosno korpusi imena nekoga jezika, predstavljaju nerazdvojnu sastavnicu cjelokupnoga leksičkoga korpusa toga jezika. Činjenica da imena osim strogo lingvističkih podataka sadrže izvanjezično determinirane, odnosno šire kulturne elemente koji se ne mogu tumačiti bez pomoći srodnih humanističkih disciplina, ne bi smjela biti razlogom da se onimi izostavljaju ili se samo rubno i nasumce obrađuju u rječnicima.

Uvid u leksikografsku praksu obrade onima u zemljama sa znatno bogatijom i teoretski utemeljenijom rječničkom baštinom nego što je to hrvatska navodi na zaključak da još uvijek nisu razrađeni jasni i sustavni kriteriji odabira animâ, a također ni struktura ni obradba onomastičkih natuknica. Osobna i zemljopisna imena rijetko se navode na temelju čestotnosti njihova pojavljivanja ili pak nekog drugog sustavnog, onomastički utemeljenog kriterija, već upravo onako kako su pokazali i primjeri hrvatske leksikografske prakse, uglavnom u slučaju kada su imena nerazvojne sastavnice frazema. Takvim se načelom omalovažava status onomastike unutar jezikoslovlja, i makar nesvjesno, nameće joj se drugorazredan status, barem u usporedbi s frazeologijom. Nadalje, ako imena sama i nemaju značenja u strogo semantičkome smislu, konotativna značenja apelativa koji u kulturnome kontekstu

nastaju od imena ili njihovih izvedenica u pravilu se uvrštavaju u rječnike. Pitanje je, međutim, mogu li se ispravno shvatiti ta konotativna ili metaforična značenja ako im ne znamo ishodište? I konačno, bez obzira na odnos imena i od njih tvorenih apelativa, onimi su također jezični znakovi koje treba gramatički u rječniku opisati. Izostavljanje, primjerice podataka o rodu pojedinoga imena ili njegovoj paradigmi, uskraćuje se korisniku bitna jezična informacija.

U nedostatku jasnih leksikografskih kriterija, izrada hrvatske onimijske računalne baze mogla bi, vjerujem, pomoći sustavnijem i ujednačenijem prikazu onomastičkih natuknica u dvojezičnim rječnicima.

Literatura

- Algeo, John 2001. A Fancy for the Fantactic: Reflections on Names in Fantasy Literature. *Names : A Journal of Onomastics*, 49:4, 248–253.
- Bratanić, Maja 1991. *Rječnik i kultura*. Zagreb : SOL.
- Brozović, Dalibor 2001. Loša transkripcija i na krivom mjestu. *Jezik* 48:2, 75–80; 48:3, 99–102.
- Brozović Rončević, Dunja. (u tisku) Onomastika u hrvatskoj leksikografiji. *Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*.
- Gabrić-Bagarić, Darija. 1997. Toponimijska građa u rječniku »Blago jezika slovinskoga« (1651.) Jakova Mikalje. *Folia onomastica Croatica* 6, Zagreb, 63–87.
- Manguel, Alberto, Giannia Guadalupi. 2000 [1980]. *The Dictionary of Imaginary Places*. New York : Harcourt.
- Meštrović, Zrnka. 1994. Onimijska komponenta jednojezičnog rječnika. *Filologija* 22–23, 169–174.
- Peti, Mirko. 1999. O tzv. sadržaju imena. *Folia onomastica Croatica* 8, 97–122.
- Šimunović, Petar. 1976. Ime u funkciji književnoga djela. *Onomastica Jugoslavica* 6, 241–251.
- Šimunović, Petar. 1995. *Hrvatska prezimena*. Zagreb : Golden marketing.
- Zgusta, Ladislav. 1991. *Priručnik leksikografije*. Preveo Danko Šipka. Sarajevo : Svjetlost.

Izvori

- Anić, Vladimir; Josip Silić. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb : Novi Liber, 2001.
- Benešić, Julije. *Hrvatsko-poljski rječnik*. Zagreb : Nakladni zavod Hrvatske, 1949.
- Bujas, Željko *Hrvatsko ili srpsko - engleski enciklopedijski rječnik*; sv. I (A–Lj), sv. II (M–O), Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1983. i 1989.
- Dayre, Jean, Mirko Deanović, Rudolf Maixner. *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. Zagreb : NIP, Novinarsko izdavačko poduzeće, 1956.

- Deanović, Mirko, Josip Jernej. *Vocabolario italiano - croato o serbo*. Zagreb : Školska knjiga, 1980.
- Gamulescu, Dorin, Mirco Jivcovi. *Dictionar sîrbocroat-român*. București 1970.
- Horák, Emil. *Srbochorvátsko-slovensky a slovensko-srbochorvátsky slovník*. Bratislava 1991.
- Jakić, Blanka, Antun Hurm. *Hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb : Školska knjiga, 1991.
- Levasics-Surányi. *Szerbhorvát-magyar kézisztár*. Budapest : Terra, 1971.
- Marević, Jozo. *Hrvatsko-latinski rječnik*. Zagreb : Školska knjiga, 1994.
- Srbocharvátsko český slovník*. Praha : Academia, 1982.
- Tutsche, Gunter. *Langenscheidts Taschenwörterbuch Kroatisch (Kroatisch-Deutsch)*. 1995.

On onomastics in bilingual dictionaries

Summary

The author discusses the problem of onomastic entries in some Croatian bilingual dictionaries, as well as the problem of the treatment of names (onyms) in lexicography in general. The role of onymic entries in bilingual dictionaries differs from their role in monolingual dictionaries, and especially from their role in specialized onomastic dictionaries. The aim of the paper is to encourage formation of the kind of onomastic database that would presumably help onomastic entries to be more systematically treated and interpreted in bilingual dictionaries.

Ključne riječi: leksikografija, dvojezični rječnici, onomastika, onimija, ime
Key words: lexicography, bilingual dictionaries, onomastics, name